

ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ В БЕРЛІНІ В АРХІВІ УНІВЕРСИТЕТУ ГУМБОЛЬДТА (Берлін, Німеччина)

Досліджено документи з історії Українського наукового інституту в Берліні в фондах Архіву Університету Гумбольдта (Берлін, Німеччина).

Ключові слова: зарубіжна україніка, Архів Університету Гумбольдта (Берлін, Німеччина), українська еміграція, Український науковий інститут в Берліні.

Исследованы документы по истории Украинского научного института в Берлине в фондах Архива Университета Гумбольдта (Берлин, Германия).

Ключевые слова: зарубежная украиника, Архив Университета Гумбольдта (Берлин, Германия), украинская эмиграция, Украинский научный институт в Берлине.

Documents from history of the Ukrainian Research Institute Berlin in the Humboldt University Archives (Berlin, Germany) are analyzed.

Key words: foreign Ukrainika, the Humboldt University Archives (Berlin, Germany), Ukrainian émigrés, Ukrainian Research Institute Berlin.

Матеріали із зарубіжної україніки зберігаються в усіх провідних архівах та бібліотеках Німеччини. Це: Федеральний архів ФРН в Берліні (*Bundesarchiv der Bundesrepublik Deutschland (Berlin)*), Політичний архів Міністерства закордонних справ ФРН в Берліні (*Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes der Bundesrepublik Deutschland (Berlin)*), Таємний державний архів Культурне надбання Пруссії в Берліні (*Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (Berlin)*), Архів Федеральної землі Берлін (*Landesarchiv Berlin (Berlin)*), Архів Університету Гумбольдта (*Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin)*), Державна бібліотека Культурне надбання Пруссії в Берліні (*Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz*), Державний архів в Мюнхені (*Staatsarchiv München*), Архів міста Мюнхена (*Archiv der Stadt München*), Баварська державна бібліотека в Мюнхені (*Die Bayerische Staatsbibliothek*), Військовий архів у Фрайбурзі (*Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg*) тощо.

Останніми роками з'явилася низка публікацій джерелознавчого та науково-довідкового характеру із зарубіжної архівної та бібліотечної україніки в Німеччині: огляди архівних та бібліотечних фондів зарубіжних країн, монографічні дослідження, публікації окремих документів, тематичні збірки, корпуси джерел із зарубіжних архівів тощо [1-3; 9-13; 15-19; 21; 23; 39].

Достатньо велику кількість матеріалів із зарубіжної україніки, зокрема, матеріали з історії української еміграції в Німеччині міжвоєнного періоду, містять фонди *Архіву Університету Гумбольдта (Humboldt-Universität zu Berlin)*, колишнього *Університету Фрідріха Вільгельма (Friedrich Wilhelm Universität zu Berlin)*. А саме:

1) Матеріали про діяльність Українського наукового інституту в Берліні 1926-1945 років [4-8; 14; 20; 21-23; 39]: плани роботи та звіти про діяльність Інституту, розклади занять, листування тощо (*Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin)*). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Nr. 547 Ukraine-Institut. 1926-1927; Nr. 895.

Ukraine-Institut. Dezember 1928 – November 1934; Bestand Wirtschaftshochschule Berlin (1906-1945). Nr. 854 Tätigkeitsberichte des Ukrainischen Instituts 1933-1941) [36-38].

2) Персональні справи співробітників Українського наукового інституту в Берліні та Університету Фрідріха Вільгельма: професора доктора Івана Мірчука, професора доктора Зенона Кузеля, доцента доктора Віктора Леонтовича (Humboldt-Universität zu Berlin. Archiv. Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten Prof. Dr. J. Mirschuk M 219 Bände I-II; Personal Akten Prof. Dr. Z. Kuziela K 447; Personal Akten Doz. V. Leontowitsch L 269) [27; 29; 31].

3) Персональні справи професорів університету, які співпрацювали з Українським науковим інститутом в Берліні: особова справа професора доктора *Макса Фасмера* (Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Max Vasmer. V 7. Bände 1-5) – директора Інституту славистики Університету Фрідріха Вільгельма, члена Кураторії Українського наукового інституту в Берліні, особова справа професора історії *Фрідріха Майнеке* (Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Friedrich Meinecke. M 140. Bände 1-3) – член Кураторії Українського наукового інституту в Берліні; особова справа професора доктора *Антон Пальме* (Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Prof. Dr. Anton Palme. P. 19) – куратора Українського наукового інституту в Берліні; особова справа професора доктора *Клеменса Шаршмідта* – керівника факультету міжнародних відносин Університету Фрідріха Вільгельма, з яким співпрацював Український науковий інститут в Берліні та окремі його співробітники (Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Prof. Dr. Clemens Scharschmidt. S. 25), особова справа професора доктора *Георга Ляйббрандта* – заступника керівника Управління зовнішньою політикою НСДАП (Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten.

Prof. Dr. Georg Leibbrandt. – L 90) та ін. [28; 30; 32; 33; 34].

4) Документи, пов'язані з діяльністю студентських організацій Університету, зокрема, товариств, які об'єднували українських студентів (Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Rektor und Senat (1835-1945). Nr. 976 Politische Vereine (1928-1931); Nr. 902. Sonstige politischen Vereine. 8) Ukrainische Studenten-Gruppe) [35].

5) Матеріали про діяльність факультету міжнародних відносин Університету Фрідріха Вільгельма, де викладали професори Іван Мірчук, Зенон Кузеля та інші українські вчені (Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Nr 878; Auslandswissenschaftliche Fakultät (1940-1944); Bestand Rektor und Senat (1835-1945). Nr. 233. Auslandswissenschaftliche Fakultät; Nr. 234. Auslandswissenschaftliche Fakultät (1940-1944)) [24-26].

В публікації подано звіт про діяльність Українського наукового інституту в Берліні за період з 1-го жовтня 1935 року по 28 лютого 1937 року. Документ зберігається в Архіві Університету Гумбольдта, у фонді Вищої господарської школи Берліна. Звіт був підготовлений директором Українського наукового інституту, професором, доктором Іваном Мірчуком для подання керівництву Університету Фрідріха Вільгельма, німецьким урядовим установам, зокрема, Міністерству освіти, Міністерству закордонних справ тощо. Документ подано за німецькомовним оригіналом, із збереженням мовних і стилістичних особливостей. Українською переклав Дмитро Бурім.

Tätigkeitsbericht des Ukrainischen Wissenschaftlichen Instituts in Berlin für den Zeitraum vom 1.X.1935 bis 28.II.1937

Um die Berichtserstattungsperiode mit dem in Deutschland üblichen Studienjahr, das mit dem Sommersemester beginnt, in Übereinstimmung zu bringen, umfasst der folgende Bericht des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin drei Semester: die Wintersemester 1935/36 und 1936/37, sowie das Sommersemester 1936. Sonst ist in Bezug auf Inhalt und Reihenfolge der einzelnen Abschnitte das Schema der früheren Tätigkeitsberichte beiläufig beibehalten worden.

I. Wissenschaftlich-pädagogische Tätigkeit:

- a) Semestrale Vorlesungen,
- b) Öffentliche Vorträge.

II. Zusammenarbeit mit anderen Institutionen und die Tätigkeit der wissenschaftlichen Mitarbeiter.

III. Veröffentlichungen des Instituts.

IV. Stipendiaten des Instituts und das Ukrainische Studentenheim.

V. Besondere Abteilungen des Instituts:

- a) Bibliothek,
- b) Pressearchiv und Lesesaal,
- c) Bücheraustauschstelle,
- d) Kanzlei.

VI. Verschiedenes.

I. Wissenschaftlich-pädagogische Tätigkeit

a) Die semestralen Vorlesungen in deutscher Sprache aus dem Gebiet der Ukrainekunde hatten in der verflossenen Berichtsperiode die Tendenz, in jedem Semester die betreffenden Teilprobleme als ein geschlossenes Ganzes zu behandeln. Dies geschah mit Rücksicht darauf, dass die deutschen Hörer ihrem – auch sonst in Deutschland allmählich zunehmenden – Interesse für ukrainische Fragen oft nicht eine zusammenhängende Semesterfolge widmen können.

Doz. Dipl. Ing. R. Dyminskyj: Die Industrie der Ukraine; Die Ukrainische Industrie in den Fünfjahrplan; Die Landwirtschaft der Ukraine. Doz. Dr. B. Krupnyckyj: Das Ukrainische Kosakentum; Russland und die Ukraine vom Beginn des XIX. Jahrhunderts bis zur Gegenwart; Die Ukraine in ihren Beziehungen zu Polen vom Beginn des XVIII Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Prof. Dr. Z. Kuziela: Die historischen Volkslieder der Ukraine; Die völkische Zusammensetzung des Ukrainertums in ethnographischer, anthropologischer und sprachlicher Beziehung; Ukrainische Kolonisation im Süden und Osten. Prof. Dr. I. Mirtschuk: Religion und Bildungswesen in der Ukraine; Die ukrainische Weltanschauung; Die vorherrschenden geistigen Strömungen in der zeitgenössischen Ukraine.

Die ukrainischen Sprachkurse im Orientalischen Seminar werden auch in den letzten 3 Semestern von Prof. Dr. Kuziela in drei Stufen parallel geführt: für Anfänger, Fortgeschrittene und Sprachtchtige. Außerdem hielt er, der Reihe nach, in jedem Semester eine Vorlesung: Kurze Übersicht der ukrainischen

Literatur des XIX. und XX. Jahrhunderts; Einführung in die Ukrainekunde; Landeskunde des Ukraine.

- b) Öffentliche Vorträge.

(Die mit X bezeichneten Vorträgen fanden in deutscher Sprache statt)

1. Dr. M. Antonowytsch: *Bericht über meine Forschungen im Königsberger Staatsarchiv*. 8.XI.35.

2. Prof. O. Myciuk: *Die Karpathenukraine im Mittelalter: Grundlinien der sozial-wirtschaftlichen Entwicklung*. 15.XI.

3. Doz. Dr. B. Krupnyckyj: X *Die Idee der Einheit der Ukraine in der Politik der ukrainischen Hetmane*. 22.XI.

4. Prof. Dr. I. Mirtschuk: *Bericht über den internationalen Kongress für Religionsgeschichte in Brüssel*. 29.XI.

5. Prof. Dr. Z. Kuziela: *Die historische Entwicklung der ukrainischen Rechtsschreibung*. 6.XII.

6. Dr. R. Jendyk: *Farbige Rassen und ihr Einfluss auf ukrainische Rassenelemente*. 13.XII.

7. Doz. Dr. W. Kubijowytsch: *Die nationalen Verhältnisse in Ostgalizien im Lichte der Volkszählung vom Jahre 1931*. 10.I.36.

8. Doz. Dr. W. Kubijowytsch: X *Volk und Wirtschaft der Ukraine*. 14.I.

9. Doz. Ing. R. Dyminskyj: X *Industrie und Handel der Ukraine*. 21.I.

10. Red. I. Witwytzkjy: *Die Krim und das Schwarze Meer-Becken*. 31.I.

11. Hptm. a. D. Spilinskyj: *Die Belagerung der Stadt Stawyschtsche im Jahre 1664. (Eine militär-historische Studie)*. 7.II.

12. Dr. M. Antonowytsch: X *Das Ukrainische Kosakentum in Berichten der preußischen Gesandten (1600-1648)*. 14.II.

13. Dr. A. Trofymowytsch: *Der Götterring der vorchristlichen Ukraine*. 21.II.

14. Prof. Dr. I. Mirtschuk: X *Die Rolle des Dämonischen bei den Russen und bei den Ukrainern*. 17.IV.

Schewtschenko – Gedächtnisfeier. 24.IV.

15. Prof. Dr. Z. Kuziela: X *Taras Schewtschenko und sein nationalpolitisches Vermächtnis*.

16. Dr. Gustav Specht: X *Schetschenkos Sonderstellung in der Weltliteratur*.

17. Doz. Dr. B. Krupnytzkyj: *Das schwedische Heer und die ukrainische Bevölkerung in den*

Jahren 1708-1709. (Auf Grund schwedischer Quellen). 8.V.

18. Doz. Ing. R. Dyminskyj: *Italien und Ukraine in ihren gegenseitigen Beziehungen*. 15.V.

19. Prof. Dr. K. H. Meyer: X *Taras Schewtschenko, der Nationaldichter der Ukraine*. 22.V.

20. Dipl. Volksw. E. Bargel: X *Land und Leute in der Karpathenukraine*. 5.VI.

21. Dr. Karl Lösch: X *Die Grenzen des ukrainischen Volksbodens verglichen mit denen anderer Großvölker*. 12.VI.

22. Dr. R. Jendyk: *Rassengegenauslese in unehelichen Kreuzungen von Juden mit Ariern*. 19.VI.

23. Prof. Dr. Z. Kuziela: *Äußere Mongolei und die ukrainische Kolonisation im Fernen Osten*. 26.VI.

24. Hptm. a. D. Spilinskyj: *Äussere Mongolei und die ukrainische Kolonisation im Fernen Osten*. 26.VI.

25. Prof. Dr. I. Mirtschuk: *Geschichte und Tätigkeit des Instituts (gelegentlich der Anwesenheit der ukrainischen Gäste bei der Olympiade in Berlin)*. 10.VIII.

26. Dr. Masiukewytsch: *Der rote Imperialismus und die Ukraine*. 13.XI.

27. Dr. M. Antonowytsch: *Bericht über meine Forschungen im Danziger Staatsarchiv*. 20.XI.

28. Prof. Dr. Z. Kuziela: *Entwicklung und Stand der ukrainischen Lexikographie*. 27.XI.

29. Doz. Dr. B. Krupnytzkyj: *Die unveröffentlichte Korrespondenz des Hetmans Philipp Orlik aus dem Stockholmer Reichsarchiv*. 11.XII.

30. Dr. J. Balys: X *Litauische Volkslieder*. 14.XII.

31. Dr. G. A. Küppers: X *Die Huzulen. Ein Reise- und Bilderbericht*. 13.I.37.

32. Doz. Ing. R. Dyminskyj: *Stachanowsche Bewegung und das Taylorsystem*. 22.I.

33. Dr. Masiukewytsch: *Das Verlags- und Pressewesen in der Sowjetukraine*. 29.I.

34. Prof. W. Sadowskyj: *Die Rechtlinien der Kolonisationspolitik in UdSSR*. 8.II.

35. Prof. Paul Kowzun: *Ukrainische Skulptur der Gegenwart*. 12.II.

36. Prof. Paul Kowzun: *Die Entwicklung der ukrainischen Malerei um die Wende des 20. Jahrhunderts (1890-1914)*. 16.II.

37. Prof. Paul Kowzun: *Die Hauptrichtungen der zeitgenössischen ukrainischen Malerei (1917-1937)*. 19.II.

38. Prof. Paul Kowzun: *Die zeitgenössische ukrainische Monumentalkunst (1917-1937)*. 23.II.

Als das wichtigste Ereignis dieses Zeitraums ist die Ausstellung demographisch-wirtschaftlicher Karten und Diagramme von Doz. Dr. W. Kubijowytsch anzusprechen. Sie wurde vom Ukrainischen Wissenschaftlichen Institut und dem Geographischen Institut der Universität Berlin gemeinsam in den Räumen des letzteren veranstaltet und dauerte 8 Tage (14-21 Januar 1936). Diese Ausstellung erfreute sich regen Interesses, sowie hoher Anerkennung seitens der deutschen Fachkreise; sie vereinigte eine große Zahl von Besuchern und fand starken Widerhall in der Presse.

Die 75. Wiederkehr des Todestages von Taras Schewtschenko wurde vom Institut gemeinsam mit der Ukrainischen Gesellschaft in Deutschland durch eine sorgfältig vorbereitete Akademie (mit zwei deutschen Referaten) gefeiert. Außerdem fand im Hörsaal der Berliner Universität ein Vortrag von Prof. Dr. Karl H. Meyer über T. Schewtschenko, den Nationaldichter der Ukraine statt. Besondere Erwähnung verdient noch der Vortrag von Dr. K. Loesch, dem Direktor des Instituts für Grenz- und Auslandsstudien in Berlin, als Ausdruck einer Annäherung und Zusammenarbeit beider Institute.

II. Zusammenarbeit mit anderen Institutionen und die Tätigkeit der wissenschaftlichen Mitarbeiter

Das Institut beschränkte sich nicht nur auf die eigenen Vorträge, sondern war auch stets gern bereit, an anderweitigen Veranstaltungen mitzuwirken, sobald es sich um ukrainische Belange handelte. So war die bereits erwähnte Ausstellung demographisch-wirtschaftlicher Karten eine gemeinsame Unternehmung des Ukrainischen Wissenschaftlichen Instituts und des Geographischen Instituts der Berliner Universität, natürlich auch der Arbeitsgemeinschaft des Doz. Dr. W. Kubijowytsch. Für die ständige Ausstellung im Institut für Grenz- und Auslandsstudien, Berlin, in welcher die allgemeine Lage einiger unterdrückter Nationen an Hand von Diagrammen, Lichtbildern, Büchern u. s. w. dargestellt wird, lieferte das Institut viel Material und half bei der Einrichtung des ukrainischen Ausstellungsabschnittes. Ukrainischen Wissenschaftlern vermittelte das Institut

Vorträge in Berlin u. ä; deutschen Wissenschaftlern, Publizisten und Doktoranden halfen die Mitarbeiter mit Material und Auskunft aus, so dass ihnen an dem Zustandekommen der betreffenden Aufsätze oft ein bedeutender Anteil zukommt.

Das Institut stand in reger Verbindung mit deutschen wissenschaftlichen Institutionen, deren Interessensphäre sich speziell auf den europäischen Osten erstreckt wie: Das Osteuropäische Seminar an der Berliner Universität; die Osteuropa-Institute in Königsberg und Breslau; die Slawischen Institute in Königsberg, Breslau, Münster; das Institut für Grenz- und Auslandsstudien in Berlin; das Deutsche Institut für Auslandskunde in Münster; die Geographischen Institute in Berlin und Stuttgart; das Institut für Grenz- und Auslandsdeutschum in Marburg; das Institut für Völkerkunde der Universität in Wien u. s. w.

Eine enge Fühlung mit den ukrainischen kulturellen und wissenschaftlichen Institutionen ergab sich schon aus der Zugehörigkeit der Mitglieder des Instituts zu solchen Organisationen wie: die Ukrainische Universität in Prag, die Schewtschenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, das Ukrainische Wissenschaftliche Institut in Warschau, die Historisch-philosophische Gesellschaft in Prag u. a. m.

Da heute in der ganzen Welt großes Interesse für das ukrainische Problem vorhanden ist, stehen verschiedene wissenschaftliche Körperschaften des Auslands mit unserem Institut in ständiger Verbindung. Nur einige davon:

Instituto Orientale di Napoli (versehen mit einem Lehrauftrag für Ukrainekunde),

Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma,

Instituto interuniv. Italiano, Roma,

Instituto di Antropologia della R. Università, Roma,

Instituto per l'Europa Orientale, Roma,

Orientalia Christiana, Roma,

Das Balkan-Institut, Beograd,

L'Institut des questions minoritaires, Warszawa,

Kongress-Bibliothek in Washington,

Universität in Warszawa,

Ossolinski-Institut, Lwow,

High School of Slavonic Studies, London,

University in Saskatoon u. s. w.

Die wissenschaftlichen Mitarbeiter des Instituts nahmen auch in dieser Berichtsperiode an internationalen Tagungen teil und arbeiteten an ukrainischen, deutschen und sonstigen Zeitschriften mit. In dieser Hinsicht ist folgendes besonders hervorzuheben: Prof. Dr. Mirtschuk hielt bei der 6. Internationalen Tagung für Religionsphilosophie in Brüssel (September 1935) einen Vortrag über: «*Die Rolle des Dämonischen bei den Ostslawen*», der in deutscher Sprache in dem Sammelband der Brüsseler Universität zum Abdruck gelangt. In einer spezialisierten Fassung erschien ein verwandter Aufsatz über «*Die Rolle des Dämonischen bei den Russen und bei den Ukrainern*» in «*Forschungen und Fortschritt*» (1936/38). Zu diesem Thema hielt Prof. Dr. Mirtschuk außer in Berlin noch einen Vortrag in Königsberg (13.II.37.) im Osteuropa-Institut der Albertus-Universität. In der Königsberger Quartalschrift «*Kyrios*» (1936/2) erschien noch sein Aufsatz: «*Die slawische Philosophie in ihren Grundzügen und Hauptproblemen*», welcher in den deutschen, tschechischen und jugoslawischen wissenschaftlichen Zeitschriften günstige Beurteilung fand.

Sehr lebhaft Beziehungen mit der deutschen, ukrainischen und sonstigen gelehrten Welt wie den Verleger- und journalistischen Kreisen entstanden für Prof. Dr. Kuziela schon in seiner Eigenschaft als Schriftleiter der «*Ukrainischen Kulturberichte*» und der «*Wisty*». Im Januar 1936 hielt er in dem Außenpolitischen Schulungshaus der NSDAP einen Vortrag über «*Grundlagen und historische Entwicklung des ukrainischen Volkstums*». Sein Referat über die «*Charakteristik der Bevölkerungsbewegung in den ukrainischen Ländern während der letzten 35 Jahre*», mit dem er sich an dem Internationalen Kongress für Bevölkerungswissenschaft in Berlin (September 1935) beteiligt hatte, ist in den «*Berichten des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft*» (Berlin 1936) erschienen. Außerdem bearbeitete Prof. Dr. Kuziela, wie in den Vorjahren, den gesamten slawischen Stoff für den 32. Jg. der «*Minerva, Jahrbuch der gelehrten Welt*».

Auf dem Gebiete der Zusammenarbeit mit anderen wissenschaftlichen Anstalten buchte Doz. Dr. Krupnytzkyj einen Erfolg, indem er

aus dem Stockholmer Archiv die bisher unveröffentlichte Korrespondenz Ph. Orliks (1713-41) zur Bearbeitung nach Berlin erhielt und sie für seine – soeben beendigte – große Monographie über «*Hetman Philipp Orlik (1710-42), eine Übersicht seiner politischen Tätigkeit*» ausnutzte. Außerdem arbeitet er an einer kurzgefassten Geschichte der Ukraine, die in deutscher Sprache im nächsten Jahr erscheinen wird. Seine weiteren Publikationen: «*Zu den Anfängen des Hajdamakentums*» Jahrbücher für die Geschichte Osteuropas, Berlin, 1936 Bd. I. «*Die archäographische Tätigkeit Dr. Hruschewskyj's*» im letzten Bde der Jahrbücher für Geschichte und Kultur der Slawen. Berlin 1935.

Eine gewisse Fühlungnahme mit italienischen wissenschaftlichen Kreisen erzielte Doz. Dipl. Ing. Dyminskyj, der außer seiner Teilnahme an der demographisch-wissenschaftlichen Kartenausstellung an dem Zustandekommen des nunmehr auf die Gesamtheit der ukrainischen wirtschaftlichen Fragen ausgedehnten volkswirtschaftlichen Zyklus fortarbeitete; die ersten Referate aus diesem Zyklus haben bereits stattgefunden.

Dr. Antonowitsch hat in dieser Zeitperiode folgendes veröffentlicht: «*Fürst Repnin, Generalgouverneur von Sachsen*» (Berlin 1936), ein Volksbuch über den «*Feldmarschall Vorwärts*» in ukrainischer Sprache (Lemberg 1936), sowie einige kleinere auf Archivstudien in Königsberg und Danzig gegründete Arbeiten.

III. Veröffentlichungen des Instituts

In der verlegerischen Tätigkeit des Instituts ist als ein hoch zu wertender Fortschritt der Übergang von der lithographischen Vervielfältigung der «*Ukrainischen Kulturberichte*» zum Druck zu verzeichnen. Von den in der Berichtsperiode erschienenen 11 Nummern (Nr. 20 bis Nr. 30) sind nur die ersten 5 (Nr. 20 bis Nr. 24) lithographisch vervielfältigt worden, während die 6 übrigen (Nr. 25 bis Nr. 30) bereits gedruckt vorliegen. Damit ist nicht nur der inhaltliche Umfang (Auflage 750 Exemplare), sondern auch die Bedeutung der «*Kulturberichte*» gestiegen. Für eine gedruckte Zeitschrift finden sich eher anderweitige Verfasser von Artikeln und Aufsätzen, und auch die ständigen Mitarbeiter wenden größere Sorgfalt an, so dass der Inhalt an Mannigfa-

ltigkeit und Qualität gewinnt. Einer gedruckten Zeitschrift wird von wissenschaftlichen und sonstigen Leserkreisen eine viel größere Aufmerksamkeit entgegengebracht. Im Sinne einer besseren Informierung nichtukrainischer, besonders deutscher Kreise ist dies als ein wichtiger Fortschritt zu werten. Die «*Wisty*» des Instituts in ukrainischer Sprache erscheinen auch weiterhin in lithographischer Vervielfältigung; in der Berichtsperiode gelangten 12 Nummern (Nr. 19 bis Nr. 30) zur Ausgabe, eine mehr als bei den «*Kulturberichten*», womit die formale Parallelität, auf die Nr. 30 abgestimmt, wiederhergestellt wird.

Inhaltlich besteht eine Parallelität zwischen beiden Ausgaben nur insofern, als beide über die Tätigkeit des Instituts und die darin gehaltenen Vorträge berichten – allerdings nicht in gleicher Weise und in gleichem Ausmaß. Sonst sind die Aufgaben verschieden: die deutsche Zeitschrift soll das «*Ausland*», in erster Linie Deutschland über die ukrainischer Fragen informieren, diese bilden also fast den ausschließlichen Inhalt; die «*Wisty*» aber informieren die ukrainische Öffentlichkeit nicht nur über die Arbeit im Institut und die Stimmen des Auslands über die ukrainische Probleme, sondern auch über die Entwicklung des deutschen Kulturlebens, insofern es den Gegenstand des Interesses ukrainischer Lesekreise bilden kann. Beiden Ausgaben ist eine Steigerung der Besprechungen gemeinsam.

Die «*Kulturberichte*» enthielten in den 11 Nummern der Berichtsperiode 17 Artikel über Themen, die in den Vorträgen des Instituts behandelt wurden, 15 Artikel über sonstige ukrainische Fragen, außerdem als ständige Rubriken: Besprechung, Presseschau, Nachrichten. Eine Nummer (22) war in Gänze der Ausstellung demographisch-wirtschaftlicher Karten gewidmet, eine andere (25) dem ukrainischen Nationaldichter T. Schewtschenko. Von den 32 Artikeln stammten 14 von den engeren Mitarbeitern des Instituts, während 7 von 7 deutschen und 11 von 8 ukrainischen Autoren geliefert wurden. Bei Besprechungen, Nachrichten usw. ist natürlich der Anteil der engeren Mitarbeiter überwiegend. In den «*Wisty*» bezogen sich 26 Artikel auf ukrainische Fragen, davon 18 auf die im Institut behandelten; 11 stammten von 9 auswärtigen Verfassern, darunter 4 Deutschen. Von den 17

Artikeln über Deutschland waren 5 von Deutschen geliefert worden. Von den «Beiträgen» in Buchform erschien in der Berichtsperiode Heft III über «*Hruschewskyj, sein Leben und sein Wirken*» und außerdem «*Ukraine in Diagrammen und Karten*». Heft IV. der Beiträge erscheint in einigen Tagen.

IV. Stipendiaten des Instituts und das Ukrainische Studentenheim

Die Zahl der Stipendiaten ist im Laufe der Berichtsperiode von 13 bis 19 gestiegen; neu hinzugekommen sind 11, während 5 die betreffenden Studien absolviert haben (1 hat das Ingenieur-Diplom an der Technischen Hochschule Berlin, 1 an dem Technikum in Ilmenau und 3 an der Technischen Hochschule Danzig erlangt). Außerdem haben Studierende Gelder für die Begleichung ihrer Studiengebühren oder sonst einmalige größere Unterstützungen erhalten. Von den gegenwärtigen 19 Stipendiaten studieren 7 an der Wirtschaftshochschule, 4 an der Technischen Hochschule, 5 an der Berliner Universität, 3 verschiedene.

Die in Berlin studierenden, also die meisten Stipendiaten des Instituts waren – bis auf einige wenige Ausnahmen – im Ukrainischen Studentenheim untergebracht, wo auch einige deutsche Studenten wohnten. Die Fortschritte der Stipendiaten in ihren Studien waren in jeder Hinsicht befriedigend; 4 Studenten machten ihre Praxis in Banken, 3 in industriellen Betrieben; 6 Personen nahmen an größeren Schulausflügen teil (Ruhrgebiet, Leipzig usw.). In dem Chor des Instituts sangen 10 Studenten und ebenso viele im Kirchenchor des ukrainischen Pfarramts in Berlin; dreimal traten sie in konzertartigen u. s. Veranstaltungen des Instituts und der Ukrainischen Gesellschaft auf, während 3 sich daran mit Referaten und Deklamationen beteiligten. Die Arbeitsgemeinschaft für das Studium der ukrainischen Wirtschaft zählte 7 Mitglieder und hielt 7 Sitzungen mit entsprechenden Referaten ab. Für ukrainische Zeitungen und Zeitschriften lieferten 5 annähernd 50 Beiträge; insbesondere wurde über Schulwesen und Studienverhältnisse in Deutschland informiert, auch sind 7 diesbezügliche individuelle Anfragen brieflich beantwortet worden.

Im Ukrainischen Studentenheim wohnten in der Berichtsperiode 17 Ukrainer und 5 Deutsche, jedoch nicht mehr als 16 Personen zu gleicher Zeit. Das Leben darin, besonders in organisatorischer Hinsicht, entwickelte sich auch weiterhin günstig und reibungslos unter der Leitung des Stud. Tarnawskyj. Es wurde ein führendes deutsches Tagblatt abonniert, unentgeltlich aber erhielt das Studentenheim einige Ukrainische Zeitungen und Zeitschriften aus Galizien.

Zur Osterfeier 1936 waren im Studentenheim 23 Personen aus dem engsten Kreise des Instituts zu Gäste; während der Olympiade fanden hier ukrainische Studenten aus dem Ausland Herberge, Rat und Beistand. Im Februar übersiedelte das Studentenheim in eine neue Wohnung: Berlin SW 68, Markgrafenstr. 22 und wird vom Stud. Lowtschyj verwaltet.

V. Besondere Abteilungen des Instituts

a) Bibliothek

Die Zentrale Bibliothek für Ukrainekunde am Ukrainischen Wissenschaftlichen Institut, welcher das Pressearchiv und Zeitungslesezimmer angegliedert sind, entwickelte sich normal und verzeichnete in sämtlichen Abteilungen eine Zunahme, die sowohl auf Kauf, wie auch auf Schenkungen und Austausch zurückgeht. Im Laufe der Berichtsperiode vermehrten sich die Bestände der Bibliothek um 3074 (1076) Bände und 5520 (2856) Zeitschriftennummer, so dass sie am 1.III.1937 rund 31 180 Bände und 2500 Dubletten zählte, wobei eine beträchtliche Anzahl von Zeitschriftendubletten, Katalogen u. ä. nicht berücksichtigt sind. Mit besonderer Freude muss die Zunahme der Zahl von Bücherspenden hervorgehoben werden. Während der Berichtsperiode wurde an der Umstellung der Bibliothek nach dem Fachsystem und der Herstellung eines alphabetischen und Fachkataloges sowie an der Komplettierung von Büchern und Zeitschriften weiter gearbeitet. Bei der Komplettierung erwies sich die von H. W. Doroschenko gekaufte Bücher- und Zeitschriftensammlung als überaus nützlich. Komplettiert wurden auch besondere Abteilungen, wie die Musikabteilung und

diejenige der Illustrationen, die oft auch von Außenstehenden benutzt wurden.

Bibliothek und Lesesaal sind, mit Ausnahme von Sonn- und Feiertagen, täglich von 9-15 Uhr für die Interessenten offen, unter denen in letzter Zeit der Anteil der Nichtukrainer gestiegen ist. In Berlin waren allgemein zugänglich Bibliothek und Lesesaal; für wissenschaftliche Arbeiten wurden Bücher auf Wunsch auch nach außerhalb Berlins verliehen. Im Zeitraum vom 1.XI.1935 bis 28.II.1937 war die Bibliothek 556 Tage geöffnet; während der Ferien blieb sie 5 Wochen (vom 15.VII. bis 22.VIII.) geschlossen. Die Monatsdurchschnittszahl von Besuchen erreichte 550; in der Bibliothek allein waren 2813 Besucher, die in der Bibliothek 3049 Werke eingesehen und 2364 (1179) Bücher und 9597 (6152) ältere Zeitschriften, die neueren sowie Zeitungen nicht mitgerechnet, nach Hause entlehnt haben. Die Gesamtzahl der Besucher in Bibliothek und Lesesaal war rund 7898. Besonders lebhaft war der Verkehr in der Zeitschriftenabteilung der Bibliothek, wo bereits 150 Zeitschriften aufliegen.

b) Pressearchiv und Lesesaal

In der Berichtsperiode sind sämtliche Zeitungen in komplettierte Jahrgänge zusammengeheftet und mit Dauermappen versehen worden. Ein genauer Katalog und ein Orientierungsverzeichnis der Zeitungen (Titel, Ursprungsland) wurden angefertigt. 80 Ausschnitte aus ukrainischen und sonstigen Zeitungen wurden der Sammlung von den über die Tätigkeit des Instituts irgendwie berichtenden Artikeln einverleibt. Das Institut besitzt gegenwärtig 152 Zeitungen, davon 89 ukrainische aus allen Teilen des ukrainischen Volksgebietes; aus der ukrainischen Emigration in Europa 24, aus Asien 1, aus Amerika 22 – zusammen 136 ukrainische – und 16 in sonstigen Sprachen. Der Zuwachs während der Berichtsperiode beträgt 52 Zeitungen (52 %). Im Zeitungslesesaal sind 49 Zeitungen ausgelegt (gegen 39 im Sommer 1935) (eingehender über das Pressearchiv s. «Wisty» Nr. 27).

Die Bücheraustauschstelle des Instituts war auch in der verflossenen Berichtsperiode im Sinne einer Versorgung deutscher, ukrainischer und ausländischer Anstalten mit Büchern über die Ukraine tätig. Aus den Beständen der Bücheraustauschstelle sind rund 700 Bände versendet worden, während 10 neue

Veröffentlichungen in der Gesamtzahl von 380 Bänden dem Bestand einverleibt wurde. Außer der Pflege der bisherigen Beziehungen wurden neue Verbindungen mit Italien und Jugoslawien angeknüpft und der Bücheraustausch bereits in Gang gesetzt. Bücherspenden sind an ukrainische wissenschaftliche und kulturelle Institutionen, an Arbeitervereine, Jugendverbände u. ä. besonders in Deutschland, Belgien und Jugoslawien versendet worden.

VI. Die Kanzlei

Im Laufe der Berichtsperiode hat der Umfang der Arbeiten und Agenden des Instituts eine beträchtliche Steigerung erfahren, was sich schon aus den aktenmäßig behandelten und erledigten Schriften einigermaßen feststellen lässt.

Während dieser Zeit wurden:

1. Aktenmäßig behandelt und erledigt	2. 634 St.
2. Postsendungen, die sich auf die wissenschaftlichen Veranstaltungen beziehen, verschickt	8. 904 St.
3. Postsendungen, die sich auf die Publikationen des Instituts beziehen, u. zw.	
a) Ukrainische Kulturberichte	5. 390 Stck.
b) Wisty U. N. I.	3. 120 Stck.
c) sonstige Publikationen	438 Stck.
	<hr/>
	8. 946 Stck.
4. Postsendungen der Bibliothek, der Bücheraustauschstelle und des Archivs	495 Stck.
	<hr/>
Zusammen	20. 979 Stck.

Außerdem sind noch die Büchersendungen, welche an die ausländischen Institute und Bibliotheken durch die Bücheraustauschstelle des Reichsinnenministeriums befördert wurden, zu erwähnen.

Die Kanzlei war für den Außenverkehr, auch während der Ferien, täglich geöffnet. Die hier eingeholten Informationen standen mit der wissenschaftlichen Tätigkeit des Instituts in Verbindung und bezogen sich größtenteils auf die ukrainischen Fragen.

Außer den im Institut vortragenden ausländischen Gelehrten besuchten das Institut zahlreiche fremde Wissenschaftler und Fachleute. Zur Zeit der «Olympischen Spiele» in Berlin stieg die Zahl der Besucher im Institut dermaßen, dass das Institut sich gezwungen sah,

einen besonderen Vortrag informatorischen Charakters für diesen Zweck zu veranstalten. Andererseits bot das Institut den hiesigen interessierten Kreisen Gelegenheit, sich durch die hier von ausländischen Gästen zum Vortrag gebrachten Referate mit dem gegenwärtigen Stand der materiellen und geistigen Kultur in verschiedenen ukrainischen Landen zu informieren.

Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Wirtschaftshochschule Berlin (1906-1945). Nr. 854. Tätigkeitsberichte des Ukrainischen Instituts 1933-1941. Архів Університету Гумбольдта (Німеччина, Берлін). Фонд Вища господарська школа Берліна (1906-1945). Справа 854 Звіти про діяльність Українського наукового інституту в Берліні 1933-1941 рр. Оригінал. Машинопис. Німецька мова.

Звіт про діяльність Українського наукового інституту в Берліні за період з 1-го жовтня 1935 року по 28 лютого 1937 року

Переклад

Для того, щоб період подання звіту узгодити із прийнятим у Німеччині навчальним роком, який розпочинається літнім семестром, поданий звіт Українського наукового інституту в Берліні охоплює три семестри: зимовий семестр 1935/36 рр. та 1936/37 рр., а також літній семестр 1936 року. Що стосується змісту та послідовності окремих розділів, то схема залишається приблизно та сама, як у попередніх звітах про діяльність.

I. Науково-педагогічна діяльність:

- а) семестрові лекційні курси,
- б) публічні доповіді.

II. Співпраця з іншими інститутами/інституціями та діяльність наукових співробітників.

III. Інститутські публікації.

IV. Стипендіати Інституту та Український студентський дім

V. Окремі підрозділи Інституту

- а) Бібліотека,
- б) Архів преси та читальний зал,
- в) Книжковий обмінний фонд
- г) Канцелярія.

VI. Різне.

I. Науково-педагогічна діяльність

а) Семестрові німецькомовні лекційні курси з українознавства у звітній період були спрямовані на те, щоб у кожному семестрі вивчати/розглядати окрему проблему/питання як завершене ціле. Це відбувалося з огляду на те, що німецькі слухачі, кількість яких загалом в Німеччині поступово зростає, часто протягом декількох семестрів не можуть задовольнити свій інтерес до питань, пов'язаних з Україною.

Доцент дипломований інженер Р. Димінський: Промисловість України; Промисловість України в п'ятирічному плані; Сільське господарство України. Доцент доктор Б. Крупницький: Українське козацтво; Росія та Україна з початку XIX століття до сучасності; Україна та її взаємини з Польщею з початку XVIII століття до сучасності. Професор доктор З. Кузеля: Історичні народні пісні України; Національний склад українців за етнографічною, антропологічною та мовною ознаками; Українська колонізація Півдня та Сходу. Професор доктор І. Мірчук: Релігія та освіта в Україні; Український світогляд; Панівні духовні течії сучасної України.

Професор доктор З. Кузеля протягом трьох останніх семестрів на сходознавчому семінарі вів також курси української мови паралельно на трьох рівнях: для початківців, просунутих студентів і тих, хто прагне досягти найвищого рівня володіння мовою. Окрім того, він читав по черзі у кожному семестрі лекції: Короткий огляд української літератури XIX та XX століть; Вступ до українознавства; Українське краєзнавство.

б) Публічні доповіді

(«X» позначені доповіді, прочитані німецькою мовою)

1. Доктор М. Антонович: *Звіт про мої дослідження в Державному архіві Кенігсбергу*. 8.XI.35.

2. Професор О. Мицюк: *Карпатська Україна в середні віки: основні риси соціально-економічного розвитку*. 15.XI.

3. Доцент, доктор Б. Крупницький: *X Ідея єдності України в політиці українських гетьманів*. 22.XI.

4. Професор, доктор І. Мірчук: *Звіт про Міжнародний конгрес історії релігії в Брюсселі*. 29.XI.

5. Професор, доктор З. Кузеля: *Історичний розвиток українського правопису*. 6.XI.
6. Доктор Р. Єндик: *Кольорові раси та їхній вплив на складові елементи української раси*. 13.XII.
7. Доцент, доктор В. Кубійович: *Національне питання у Східній Галичині в світлі перепису населення 1931 року*. 10.I.36.
8. Доцент, доктор В. Кубійович: *Х Населення та господарство України*. 14.I.
9. Доцент, інженер Р. Димінський: *Х Промисловість та торгівля України*. 21.I.
10. Ред. І. Вітвицький: *Крим та Чорноморський басейн*. 31.I.
11. Капітан у відставці Шпилинський: *Осада міста Ставице у 1664 році (військово-історична розвідка)*. 7. II.
12. Доктор М. Антонович: *Х Українське козацтво у звітах послів Пруссії (1600-1648)*. 14.II.
13. Доктор А. Трохимович: *Боги дохристиянської України*.
14. Професор, доктор І. Мірчук: *Х Роль демонічного у росіян та українців*. 17.IV.
- Свято пам'яті Т. Шевченка*. 24.IV.
15. Професор, доктор З. Кузеля: *Х Тарас Шевченко та його національно-політичний заповіт*.
16. Доктор Густав Шпехт: *Х Особливе місце Шевченка у світовій літературі*.
17. Доцент, доктор Б. Крупницький: *Шведське військо та українське населення у 1708-1709 роках. (На підставі шведських джерел)*. 8.V.
18. Доцент, інженер Р. Димінський: *Італія та Україна у двосторонніх відносинах*. 15.V.
19. Професор, доктор К. Х. Маєр: *Х Тарас Шевченко, національний поет України*. 22.V.
20. Дипломований економіст Е. Баргель: *Х Територія та населення Карпатської України*. 5.VI.
21. Доктор Карл Льош: *Х Кордони українських земель у порівнянні з кордонами земель інших великих народів*. 12.VI.
22. Доктор Р. Єндик: *Расовий відбір у позашлюбному змішуванні євреїв з арійцями*. 19.VI.
23. Професор, доктор З. Кузеля: *Зовнішня Монголія та українська колонізація Далекого Сходу*. 26.VI.
24. Капітан у відставці Шпилинський: *Зовнішня Монголія та українська колонізація Далекого Сходу*. 26.VI.
25. Професор, доктор І. Мірчук: *Історія та діяльність Інституту (з приводу перебування українських гостей на Олімпіаді в Берліні)*. 10.VIII.
26. Доктор Масюкевич: *Червоний імперіалізм та Україна*. 13.XI.
27. Доктор М. Антонович: *Звіт про мої дослідження у Державному архіві Данцигу*. 20.XI.
28. Професор, доктор З. Кузеля: *Розвиток та стан української лексикографії*. 27.XI.
29. Доцент, доктор Б. Крупницький: *Неопубліковані листи Гетьмана Пилипа Орлика зі Стокгольмського імперського архіву*. 11.XII.
30. Доктор Й. Балис: *Х Литовські народні пісні*. 14.XII.
31. Доктор Г. А. Кюпперс: *Х Гуцули. Звіт з мандрівки та фотозвіт*. 13.I.37.
32. Доцент, інженер Р. Димінський: *Станхановський рух та система Тейлора*. 22.I.
33. Доктор Масюкевич: *Видавнича справа та журналістика в Радянській Україні*. 29.I.
34. Професор В. Садовський: *Правові засади колоніальної політики в СРСР*. 8.II.
35. Професор Павло Ковжун: *Українська скульптура сучасності*. 12.II.
36. Професор Павло Ковжун: *Розвиток українського малярства на рубежі 20 століття (1890-1914)*. 16.II.
37. Професор Павло Ковжун: *Основні напрямки сучасного українського малярства (1917-1937)*. 19.II.
38. Професор Павло Ковжун: *Сучасне українське монументальне мистецтво (1917-1937)*. 23.II.
- Як найважливішу подію цього періоду часу варто згадати Виставку демографічно-економічних карт та діаграм доцента, доктора В. Кубійовича. Вона була організована спільно Українським науковим інститутом та Інститутом географії Берлінського університету у приміщеннях останнього та тривала вісім днів (14-21 січня 1936 року). Ця виставка викликала живий інтерес, а також високе визнання з боку німецьких фахівців; вона об'єднала велику кількість відвідувачів та мала потужний відгук у пресі.
- 75 – річниця від дня смерті Тараса Шевченка була відзначена Інститутом спільно з Українським товариством у Німеччині ретельно підготовленою Академією (з двома німецькомовними рефератами). Крім цього,

в лекційній аудиторії Берлінського університету виступив професор, доктор Карл Х. Маєр з доповіддю про Т. Шевченка, національного поета України. Особливої уваги заслуговує також доповідь доктора К. Льоша, директора Інституту прикордонних та міжнародних досліджень в Берліні, як прояв зближення та співпраці між двома інститутами.

II. Співпраця з іншими інституціями та діяльність наукових співробітників

Інститут не обмежував себе доповідями, а був постійно готовий брати участь в інших заходах, коли йшлося про українські інтереси. Так, вже згадана Виставка демографічно-економічних карт була спільною справою Українського наукового інституту та Інституту географії Берлінського університету, і звичайно робочої групи доцента доктора В. Кубійовича. Для постійної виставки в Інституті прикордонних та міжнародних досліджень в Берліні, на якій на основі діаграм, фотографій, книг тощо було представлено стан поневолених націй, Інститут передав багато матеріалів та допоміг з організацією української частини виставки. Серед іншого, українські науковці представили інститут своїми доповідями в Берліні; співробітники Інституту допомагали німецьким науковцям, публіцистам та аспірантам матеріалами та довідками, так що часто важливу частину відповідних статей становили саме ці матеріали.

Інститут активно співпрацював з німецькими науковими інституціями, до сфери інтересів яких належали європейський Схід, як: Східноєвропейський семінар Берлінського університету; Інститути Східної Європи у Кенігсбергу та Бреслау (Вроцлав); Слов'янські інститути в Кенігсбергу, Бреслау (Вроцлав), Мюнстері; Інститут з дослідження німецького населення прикордонних областей та німців, які проживають за кордоном, у Марбурзі; Інститут народознавства Віденського університету і т. д.

Тісний зв'язок з українськими культурними та науковими інституціями був обумовлений приналежністю співробітників Інституту до таких організацій, як: Український університет у Празі, Наукове товариство Шевченка у Львові, Український науковий

інститут у Варшаві, Історично-філологічне товариство у Празі і т. д.

Оскільки сьогодні в усьому світі існує великий інтерес до української проблеми, різні закордонні наукові установи підтримують постійні зв'язки з нашим Інститутом. Лише деякі з них:

Інститут з дослідження Сходу в Неаполі (з кафедрою українознавства)

Папський Інститут східних досліджень, Рим

Італійський міждисциплінарний Інститут, Рим

Інститут антропології Римського університету, Рим

Інститут Східної Європи, Рим

Папський східний інститут, Рим

Інститут Балканістики, Белград

Інститут з дослідження питань меншин, Варшава

Бібліотека Конгресу, Вашингтон

Варшавський університет

Інститут Осолінських, Львів

Вища школа слов'янських досліджень, Лондон

Університет в Саскатуні і т. д.

Впродовж звітнього періоду наукові співробітники Інституту також брали участь у міжнародних конференціях та підготовці публікацій до українських, німецьких та інших журналів. У цьому відношенні варто відзначити наступне: професор, доктор І. Мірчук зробив доповідь на Шостій Міжнародній конференції з релігійної філософії в Брюсселі (вересень 1935) про «Роль демонічного у Східних Слов'ян», яка була надрукована німецькою мовою у збірнику Брюссельського університету. У спеціалізованому виданні вийшла близька за темою стаття про «Роль демонічного у росіян та українців» у «*Forschungen und Fortschritt*» (1936/38) З цієї теми виступав професор, доктор І. Мірчук з доповіддю, окрім Берліна, також у Кенігсбергу (13.II.37) в Інституті Східної Європи Альбертського Університету. У Кенігсберзькому кварталнику «*Kyrios*» (1936/2) вийшла ще одна його стаття: «Слов'янська філософія: її основні риси та головні проблеми», яка була позитивно оцінена в німецьких, чеських та югославських наукових журналах.

Дуже жваві зв'язки з німецьким, українським та іншим науковими колами, з колами видавців та журналістів склалися у професора, доктора З. Кузеля коли він обійняв посаду редактора «*Ukrainischen Kulturberichte*» та «*Bicmei*». У січні 1936 року він виступив з доповіддю «*Підґрунття та історичний розвиток українського народу*» у Будинку зовнішньополітичної освіти НСДАП. Його реферат «*Характеристика народного руху на українських землях протягом останніх 35 років*», з яким він виступав на Міжнародному конгресі народознавства в Берліні (вересень 1936), надруковано у «*Повідомленнях Міжнародного конгресу з народознавства*» (Берлін 1936). Крім того, професор, доктор З. Кузеля, як і в попередні роки, підготував до друку матеріали зі слов'янознавства для 32-го щорічного випуску часопису «*Minerva, Jahrbuch der gelehrten Welt*».

Варто розцінювати як успіх доцента доктора Б. Крупницького на ґрунті співпраці з іншими науковими установами те, що він привіз зі Стокгольмського архіву до Берліна неопубліковані листи Пилипа Орлика (1713-1743 рр.) та використав їх для своєї щойно закінченої монографії «*Гетьман Пилип Орлик (1710-1742 рр.), огляд його політичної діяльності*». Крім того, він працює над короткою історією України, яка має вийти німецькою мовою в наступному році. Інші його публікації: «*До початків Гайдамаччини*» в часописі *Jahrbücher für die Geschichte Osteuropas, Berlin, 1936 Bd. I.* та «*Археографічна діяльність доктора Грушевського*» в останньому томі щорічника *Jahrbücher für Geschichte und Kultur der Slawen. Berlin 1935.*

Доцент, дипломований інженер Р. Димінський встановив контакти з італійськими науковими колами, та окрім своєї участі у Виставці демографічних карт, продовжив роботу над завершенням циклу економічних досліджень, до яких додав і українські економічні питання; перші реферати з цього циклу вже були прочитані.

Доктор Антонович у цей період опублікував наступне: «*Князь Реннін, генерал-губернатор Саксонії*» (Берлін, 1936), народна книга «*Фельдмаршал Уперед*» українською мовою (Львів, 1936), а також невеличкі

праці, побудовані на матеріалах з архівів Кенігсбергу та Данцигу.

III. Інститутські видання

Як успіх у видавничій діяльності Інституту варто відзначити перехід від літографічного способу розмноження «*Ukrainische Kulturberichte*» до друкарського способу. З 11 номерів (№№ з 20-го по 30-ий), які були видані протягом звітнього періоду, лише п'ять перших (№№ з 20-го по 24-ий) були надруковані літографічним способом, шість останніх (№№ з 25-го по 30-ий) вийшли друкарським способом. Це призвело не тільки до збільшення обсягу (наклад 750 примірників), а й до зростання значення «*Kulturberichte*». Для друкованого журналу знаходяться вже інші автори статей, постійні співробітники також докладають зусиль, щоб досягти багатогранності та якості змісту. Наукові та інші кола читачів проявили велику повагу до друкованого журналу. Це можна вважати важливим кроком у справі кращого інформування неукраїнських, особливо німецьких кіл. Україномовні «*Bicmi*» Інституту продовжують виходити літографічним способом; у звітньому періоді вийшло 12 номерів (№№ з 19 по 30-ий), дещо більше, ніж «*Kulturberichte*», чим було відновлено формальну паралельність видань.

Змістовно паралельність видань полягає лише в тому, що вони обидва повідомляють про діяльність Інституту та про прочитані там доповіді – безумовно, повідомлення різні за характером і розміром. Крім того, вони мають різні завдання: німецькомовний журнал має інформувати про українські питання «Зарубіжжя», в першу чергу Німеччину, що й визначає його особливий зміст; «*Bicmi*» напроти інформують українську громадськість не тільки про діяльність Інституту та зарубіжні думки щодо української проблеми, але й про розвиток німецького культурного життя настільки, наскільки це може становити інтерес для українських читачів. Обидва видання об'єднує зростаюча кількість читачьких відгуків.

11 номерів «*Kulturberichte*» звітнього періоду містять 17 статей, присвячених темам доповідей, прочитаних в Інституті, 15 статей, присвячених іншим українським питанням, окрім того існують постійні рубрики:

обговорення, огляд преси, новини. 22-ий номер був повністю присвячений Виставці демографічно-господарських карт, 25-ий – українському національному поетові Т. Шевченку. З 32 публікацій 14 підготовлені співробітниками Інституту, 7 публікацій подано сімома німецькими та 11 – вісьмома українськими авторами. Розділи обговорення, новини та інші підготовлені переважно співробітниками Інституту. 26 публікацій «*Bistey*» стосуються українських питань, 18 з яких попередньо обговорювались в Інституті, 11 підготовлено дев'ятьма закордонними авторами, серед яких чотири німецьких. З 17 публікацій, присвячених Німеччині, 5 подано німецькими авторами. В книжковій серії «*Beiträge*» протягом звітного періоду вийшов Випуск III «*Грушевський, його життя та його праці*», а також «*Україна в діаграмах та картах*». Випуск IV «*Beiträge*» має вийти найближчими днями.

IV. Стипендіати Інституту та Український студентський дім

Кількість стипендіатів протягом звітного періоду зростає з 13 до 19; додалось 11 нових стипендіатів; у той час як 5 закінчили навчання (один отримав диплом інженера Вищої технічної школи в Берліні, ще один – Технікуму в Ільменау, та три – Вищої технічної школи в Данцигу). Окрім того, студенти отримали гроші для оплати свого навчання, а також велику разову допомогу. З 19 нинішніх стипендіатів сім навчаються у Вищій господарській школі, чотири – у Вищій технічній школі, п'ять – в Берлінському університеті, три – в інших.

Студенти, які навчалися в Берліні і переважно були стипендіатами Інституту – за невеликими винятками – проживали в Українському студентському домі, де також проживали й німецькі студенти. Успіхи стипендіатів у навчанні були в будь-якому відношенні задовільними; 4 студенти проходили практику в банках, 3 – на промислових підприємствах; 6 проходили стажування поза Берліном (Рурська область, Лейпциг тощо). 10 студентів співали в інститутському хорі, багато співало також у церковному хорі Української Парафії в Берліні; тричі брали участь у концертних

виставах Інституту та Українського товариства, під час яких троє читали реферати та декламували. Кружок з вивчення українського господарства нараховував сім членів та провів сім засідань з читанням відповідних рефератів. Для українських газет та журналів п'ять студентів підготувало близько 50 статей; зокрема проінформовано про шкільництво та відносини в системі вищої освіти в Німеччині, сім також письмово відповіли на індивідуальні анкети щодо системи освіти.

В Українському студентському домі протягом звітного періоду мешкали 17 українців та 5 німців, однак не більше 16 осіб одночасно. Життя в ньому, зокрема в організаційному відношенні, розвивалось благополучно та без ускладнень під проводом студента Тарнавського. Виписувалась провідна німецька щоденна газета, Студентський дім отримував безкоштовно українські газети й журнали з Галичини.

На Великдень 1936 року в Студентському будинку зібралося 23 гостя з близького до Інституту кола; під час Олімпіади українські студенти із-за кордону знайшли тут притулок, пораду та допомогу. В лютому Студентський дім переїхав в інше приміщення за адресою: Berlin SW 68, Markgrafenstr. 22 та керується студентом Ловчим.

V. Окремі підрозділи Інституту

а) Бібліотека

Нормально розвивалась Центральна бібліотека українознавства при Українському науковому інституті, до складу якої належить Архів преси та кімната-читальня газет, яка отримала нові надходження до всіх відділів як шляхом придбання, так і через дарування й обмін. Протягом звітного періоду фонди Бібліотеки збільшилися на 3074 (1076) томів та 5520 (2856) номерів журналів, так що на 1.III.1937 року вони склали 31 180 томів та 2 500 дублікатів, при чому значна кількість журнальних дублікатів та дублікатів каталогів та ін. не враховувалась. З особливим задоволенням відзначаємо збільшення кількості подарованих книжок. Під час звітного періоду продовжувалась робота над переобладнанням Бібліотеки за допомогою фахової системи та створенням алфавітного та систе-

матичного каталогів, а також робота над укомплектуванням книгами та журналами. При комплектуванні надзвичайно корисним виявилось придбане в Г. В. Дорошенка (можливо: «в Г. В. Дорошенко» – Д. Б.) зібрання книжок та журналів. Комплектувались також спеціальні відділи, такі як відділ музики та відділ ілюстрацій, які також часто використовувались відвідувачами.

Бібліотека та читальний зал відкриті для всіх зацікавлених, серед яких останнім з часом зросла кількість не українців, з 9.00 до 15.00 щодня, за виключенням неділі та святкових днів. В Берліні загально-доступними були Бібліотека та читальний зал; для наукової роботи книги надавалися на замовлення у тимчасове користування й за межі Берліна. У період з 1.XI.1935 року до 28.II.1937 року Бібліотека була відчинена 556 днів; протягом канікул вона була зачинена протягом п'яти тижнів (з 15.VII. до 22.VIII.). Середньомісячна кількість відвідувань сягала 550; самостійно Бібліотеку відвідало 2813 читачів, які переглянули в Бібліотеці 3049 книжок та взяли до дому 2364 (1179) книжок і 9597 (6152) старих журналів, не враховуючи нових журналів і газет. Загальна кількість відвідувачів Бібліотеки та Читального залу склала 7898 осіб. Особливо жвавою була діяльність журнального відділу Бібліотеки, в якому зберігається вже 150 найменувань журналів.

б) Архів преси та Читальний зал

У звітний період усі газети були укомплектовані в підшивки за роками та поміщені у папки довгострокового зберігання. Були підготовлені каталог та опис газет (назва, країна походження). До зібрання було приєднано також 80 матеріалів з українських та інших газет, які повідомляли про діяльність Інституту. На сьогоднішній день Інститут має у своєму розпорядженні 152 газети, з яких 89 українські з усіх частин проживання українського населення; з української еміграції в Європі 24, з Азії – 1, з Америки – 22 – разом 136 українських – та 16 іншими мовами. Протягом звітного періоду приріст склав 52 газети (52%). У газетному читальному залі знаходиться 49 газет (проти 39 влітку 1935 року) (про Архів преси детально у виданні «*Victim*» № 27)

Служба книжкового обміну Інституту протягом звітного періоду займалася також справою забезпечення німецьких, українських та зарубіжних установ книжками про Україну. Із фондів Служби книжкового обміну було розіслано 700 томів, тоді як фонди поповнилися 10 новими виданнями загальною кількістю 380 томів. Крім підтримки вже існуючих зв'язків, були започатковані відносини з Італією та Югославією та розпочато книжковий обмін. У якості подарунків книжки були відправлені на адресу українських наукових та культурних інституцій, робітничих об'єднань, товариств молоді та ін., особливо в Німеччині, Бельгії та Югославії.

VI. Канцелярія

Протягом звітного періоду обсяг справ та потреб Інституту значно збільшився, про що до певної міри свідчать документально опрацьовані офіційні папери.

Протягом цього часу було:

1. Документально опрацьовано та виконано	2. 634 прим.
2. Поштові відправлення, які стосувалися організації наукових заходів, відправлено	8. 904 прим.
3. Поштові відправлення, які стосувалися інститутських видань, та ін.	
а) <i>Ukrainische Kulturberichte</i>	5. 390 прим.
б) Вісті Українського наукового інституту	3. 120 прим.
в) інші видання	438 прим.
	8. 946 прим.
4. Поштові відправлення Бібліотеки, Служби книжкових обмінів та Архіву	495 прим.
Разом	20. 979 прим.

Крім того, треба зазначити і про книжкові відправлення, надіслані зарубіжним інститутам та бібліотекам Імперським міністерством внутрішніх справ.

Канцелярія була щоденно відкрита, навіть під час канікул. Зібрана тут інформація була пов'язана з науковою діяльністю Інституту та стосувалася переважно українських питань.

Крім зарубіжних вчених, які виступали з доповідями в Інституті, Інститут відвідували

численні зарубіжні науковці та спеціалісти. Під час Олімпійських ігор в Берліні кількість відвідувачів Інституту зростає настільки, що Інститут був змушений влаштувати спеціальну доповідь інформаційного характеру. З іншого боку, Інститут надав можливість зацікавленим місцевим колам отримати від зарубіжних гостей, які виступали з рефератами, інформацію про сучасний стан матеріальної та духовної культури різних українських земель.

Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Wirtschaftshochschule Berlin (1906-1945). Nr. 854. Tätigkeitsberichte des Ukrainischen Instituts 1933-1941. Archiv Universität Gumboldt (Himelchina, Berlin). Fond Visha gospodarська школа Берліна (1906-1945). Sprava 854 Zviti pro діяльність Українського наукового інституту в Берліні 1933-1941 pp. Оригінал. Машинопис. Німецька мова. Переклад.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боряк Г. В. Зарубіжні архіви та зарубіжна архівна україніка // Архівознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я. С. Калакура (гол. ред.) та ін. – К., 1998. – С. 105-130.
2. Бурім Д. В., Кураєв О. О., Мицик Ю. А., Себта Т. М. Україніка в архівах і бібліотеках Німеччини // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2007. – Том 15. – С. 141-147.
3. Бурім Д. В., Кураєв О. О., Мицик Ю. А., Себта Т. М. Архівна і бібліотечна україніка в Німеччині // Українська архівна енциклопедія. – К., 2008. – С. 109-114.
4. Бурім Д. В. Два погляди на історію конфлікту 1930-1931 рр. в Українському науковому інституті в Берліні // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 1997. – Т. 2. – С. 474-490.
5. Бурім Д. В. До історії конфлікту 1930-1931 років в Українському науковому інституті в Берліні: листи Дмитра Дорошенка і Олександра Скорописа-Йолтуховського до голови Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові професора Івана Раковського // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи. Наукові доповіді Всеукраїнської конференції (Київ, 19-20 листопада 1996 року). – К., 1997. – Частина перша. – С. 268-279.
6. Бурім Д. В. Науково-організаційна, викладацька та дослідницька діяльність Д. І. Дорошенка в першій період існування Українського наукового інституту в Берліні (1926-1931 рр.) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 1997. – Т. 2. – С. 491-511.
7. Бурім Д. В. Організація українських націоналістів і Гетьманський центр в боротьбі за Український науковий інститут в Берліні та позиція німецьких урядових кіл (1933 р.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія» Вип. 7-8 Український консерватизм і гетьманський рух: Історія, ідеологія, політика / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. – С. 185-195.
8. Збірник на пошану Івана Мірчука (1891-1961) / За редакцією О. Кульчицького. – Мюнхен; Нью-Йорк; Париж; Вінніпег, 1974. – 312 с.
9. Кураєв О. О. Архівна україніка в державних архівах Берліна: Документи стосовно політики Німеччини в українському питанні 1913-1918 рр. // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Міжвідомчий збірник наукових праць. – К., 2006. – Вип. 8. – С. 141-149.
10. Кураєв О. О. Політика Німеччини й Австро-Угорщини в Першій світовій війні: український напрям. – К., 2009. – 456 с.
11. Кураєв О. О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914-1918). – К., 2006. – 247 с.
12. Мицик Ю. А. Виправлення поміченої помилки // Український археографічний щорічник. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 508-509.
13. Мицик Ю. А. Огляд джерел з історії України та Росії XV – XIX ст. в зібраннях ФРН // Український археографічний щорічник. – К., 1999. – Вип. 3-4. – С. 110-140.
14. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 370 с.
15. Палієнко М. Г. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій). – К., 2008. – 688 с.
16. Палієнко М. Г. Українські архівні центри за кордоном // Нариси з історії архівної справи в Україні. – К., 2002. – С. 537-558.
17. Песчаній О. О. Українці міжвоєнної доби в мюнхенських архівах // Український археографічний щорічник. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 124-132.
18. Себта Т. Україніка в Берлінській державній бібліотеці Пруської культурної спадщини та Федеральному архіві в Берліні // Архіви України. – 2007. – №1-3. – С. 215-249.
19. Українська архівна енциклопедія / Редколегія: І. Б. Матяш (голова) та ін. – К., 2008. – 882 с.
20. Яріш В., Суліма М. та ін. Українці в Берліні. 1918-1945. Пропагандистський збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди 3'їзду 5-го вересня 1981 р. в Шератон готелі в Торонто, Канада. / Редактор: Верига В. – Торонто, 1996. – 256 с.
21. Golczewski Frank Deutsche und Ukrainer. 1914-1939. – Paderborn; München; Wien; Zürich, 2010. – 1085 s.
22. Kulinitich Ivan Ukrainisch-deutsche Wissenschaftsbeziehungen in den Jahren 1922 bis 1932 // Deutschland – Sowjetunion. – Berlin, 1966. – S. 64-72.
23. Kumke Carsten Das Ukrainische Wissenschaftliche Institut in Berlin: Zwischen Politik und Wissenschaft // Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. – 1995. – Nr. 43. – S. 218-253.
24. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Nr 878; Auslandswissenschaftliche Fakultät (1940-1944).
25. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Rektor und Senat (1835-1945). Nr. 233. Auslandswissenschaftliche Fakultät.
26. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Rektor und Senat (1835-1945). Nr. 234. Auslandswissenschaftliche Fakultät (1940-1944).
27. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten Prof. Dr. Z. Kuziela. K 447.
28. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Prof. Dr. Georg Leibbrandt. – L 90.
29. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). PPersonal Akten Doz. V. Leontowitsch. L 269.
30. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Friedrich Meinecke. M 140. Bände 1-3.

31. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten Prof. Dr. J. Mirtschuk. M 219. Bände I-II.
32. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Prof. Dr. Anton Palme. P. 19.
33. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Prof. Dr. Clemens Scharschmidt. S. 25.
34. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Personal Akten. Max Vasmer. V 7. Bände 1-5.
35. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Bestand Rektor und Senat (1835-1945). Nr. 976 Politische Vereine (1928-1931); Nr. 902. Sonstige politischen Vereine. 8) Ukrainische Studenten-Gruppe.
36. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Nr. 547. Ukraine-Institut. 1926-1927.
37. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Universitätskurator (1819-1945). Nr. 895. Ukraine-Institut. Dezember 1928 – November 1934.
38. Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin (Berlin). Bestand Wirtschaftshochschule Berlin (1906-1945). Nr. 854. Tätigkeitsberichte des Ukrainischen Instituts 1933-1941.
39. Voigt Gerd Das ukrainische wissenschaftliche Institut in Berlin 1926-1945 // Zur Ukrainepolitik des deutschen Imperialismus. – Jena, 1969. – S. 118-156.

© Д. В. Бурім, 2012

Стаття надійшла до редколегії 11.12.2011

Đảöảí ç³¿

òà ³í ôî ðì àö³ÿ

